

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

**ISPEC
ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ
10-12 Haziran 2019
SİİRT/TÜRKİYE**

Editörler

Dr. Seniha AVCIL

Öğr. Gör. Yasemin AĞAOĞLU

**KONGRE TAM METİN
KİTABI**

ISBN 978-605-7811-00-4

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

ISPEC ULUSLARARASI YAYINEVİ®

TÜRKİYE

Bu kitabın tüm hakları ISPEC Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

ISPEC PUBLICATIONS 2019©

Yayın Tarihi: 16.07.2019

ISBN 978-605-7811-00-4

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

KONGRE BİLGİLERİ

KONGRE ADI

ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

10-12 Haziran 2019

Siirt Üniversitesi Ana Kampüsü, Ziraat Fakültesi

DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği
Siirt Üniversitesi
İSPEC Uluslararası Yayınevi

KONGRE ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Murat ERMAN
SIIRT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ

BİLİM KURULU

Prof. Dr.. Salih MERCAN, Bitlis Eren Üniversitesi
Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA, Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK, Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ, Urumiye Üniversitesi
Doç. Dr. Sehrana KASIMİ, Azerbaycan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa METE, Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Yurii LATISH, Taraz Şevçenko Üniversitesi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız SAADETTİN, Bağdat Üniversitesi
Doç. Dr. Dinara FARDEEVA, Tataristan Bilimler Akademisi

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

DÜZENLEME KURULU

*PSalih MERCAN, Bitlis Eren Üniversitesi, Kongre Başkanı
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK- Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Meral ÖZHAN - Siirt Üniversitesi
Prof Dr Hasan Basri MEMDUHOĞLU- Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel OKÇU - Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Almaz AHMETOV- Bakü Devlet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyithan SEYDOŞOĞLU
Dr. Mehmet DAĞ- Siirt Üniversitesi*

GENEL KOORDİNATÖR

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ

KOORDİNATÖR

Öğr. Gör. Yasemin AĞAOĞLU

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce

DAVETLİ & ULUSLARARASI KONUŞMACILAR

*Dr. Sakina BAYRAMOVA - Bakü Devlet Üniversitesi
Reyhan DADAŞOVA- Azerbaycan Devlet Pedagoji Universiteti
Assist. Prof. Dr., Siniša PRVANOV- The American University of Kurdistan
Assist. Prof. Dr. Serhan HAKGUDENER- The American University of Kurdistan
KARWAN SALIH WAISY- Iran
Assist Prof. Dr. Mudhaffar M. Noori
Ferhad Mikail TAHİR- University of Duhok
Prof.dr. Showkat Arif Mohammed
Mohamed MOHAMEDELHASSAN- Sudan
ГАЛИАРЫСТАН КУРБАНОВ- KBTU, Kazakistan*

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i-ii
PROGRAM	iii-vi
FOTOĞRAFLAR	vii-xviii
METİNLER	xix-xxiv

METINLER	
YAZAR VE BİLDİRİ İSİMLERİ	Sayfa No
Abdulbasit SALTEKİN	
SAYRAFÎ VE ŞERÎ DELİLLER İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	1-11
SAYRAFÎ VE İSTİNBAT YÖNTEMLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	12-21
Abdurrahman MENGİ	
ÖZEL EĞİTİM OKULLARINDA TAŞIMALI EĞİTİM İLE İLGİLİ KARŞILAŞILAN SORUNLARIN BELİRLENMESİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ	22-25
İŞİTME ENGELLİLER OKULUNDA ÇOCUĞU OLAN VELİLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE KATILIMI İLE İLGİLİ SORUNLARIN BELİRLENMESİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ	26-29
Arzdar KİRACI, Sibel CANAN	
SPECIAL GENDER CHARACTERISTICS OF MIGRANTS: THE CASE OF HAKKARI	30-39
Bedri ASLAN	
NİSYÂNIN ORUÇ İBADETİNE ETKİSİ	40-47
SEBZE VE MEYVELERİN SATIŞINDA CEHÂLET	48-58
Berfin GÖKSOY , Seyhun TUTGUN, Erdal BAYRAKCI	
DEMOKRASİ, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ	59-77
KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİNDE YOKSULLUK VE YAPILABİLİRLİKLER	75-83
Davut OKÇU	
İSLAM DİNİNE GÖRE GAYRİ MÜSLİM ÖĞRETMENLERİN GÖREVLENDİRİLMESİ	84-89
Emin CENGİZ	
SİİRT ARAPÇA DİYALEKTİNDE KULLANILAN ATASÖZLERİNDE DİNİ MOTİFLER	90-101
SİİRT ARAPÇA DİYALEKTİNİN KONUŞULDUĞU BÖLGELERDEKİ DİLSEL FARKLILIKLAR	102-112
Erhan AKIN, Rezan KARAKAŞ, Gülcan MARAL	
YALVAÇ URAL'IN "TEMEL REİS İSPANAĞI YOĞURTSUZ YER" ADLI KİTAPINDA DEYİM, ATASÖZÜ VE İKİLEMELER	113-118
ÖĞRENCİLERİN "MASAL ANLATICILIĞI" FARKINDALIĞINI GELİŞTİRME ÇALIŞMASI (SİİRT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	119-131

SIİRT ARAPÇA DİYALEKTİNDE KULLANILAN ATASÖZLERİNDE DİNİ MOTİFLER

Dr. Öğr. Üyesi Emin CENGİZ

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Şırnak

ÖZET

Dil ile kültür arasında sıkı bir ilişki vardır. Zira her toplum tarih ve kültürünü kendi dilinde yaşatır ve gelecek kuşaklara aktarır. Tarihi süreç içerisinde geniş bir mutabakatla oluşmuş ve kemikleşerek bütünlüğünü büyük oranda koruyan atasözleri de dil sisteminin en işlek unsurlarındandır. Nitekim atasözleri arkeolojik araştırmalarda elde edilen bulgular gibi bir toplumun dini, tarihi ve kültürü hakkında son derece önemli bilgiler sunar.

Bir toplumun dini yapısı o toplumun başta dili olmak üzere kültürünü, düşünce yapısını, dünya görüşünü ve yaşam tarzını etkileyen önemli bir faktördür. Aynı şekilde bir toplumun dili, başta din olmak üzere o toplumun kültür ve düşünce yapısının doğal bir ifade ediş biçimidir. Dolayısıyla toplumların değer yargıları hakkında bilgi edinebilmek için kültürün önemli bir parçası olan atasözlerini incelemek isabetli bir yöntemdir. Çünkü atasözleri bir yönüyle toplumların kültürel biyografileri sayılırlar.

Siirt Arapça diyalektinde kullanılan atasözleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde, din olgusunun bu edebi mahsuller üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülecektir. Bu tesirin sonucu olarak lehçedeki atasözlerinde Kur'ân, tefsir ve hadis kültürüne dair dini motifler yoğun bir şekilde yer almıştır. Atasözlerine, kültürlerin veciz bir şekilde ifade edilmiş biçimi olarak yaklaşıldığında, bu edebi ürünlerde o kültürü meydana getiren bütün unsurların izlerini bulmak gayet mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada Siirt merkez ile Rıstâk bölgesinde yaşayan Arap asıllı vatandaşlar tarafından konuşulan Arapça diyalektindeki atasözlerinde yer alan dini motifler konu edinmiştir. Böylece bu yörede yaşayan Arapların inanç yapılarının dillerine ne ölçüde tesir ettiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca atasözlerinden yola çıkılarak Siirtli Arapların inanç yapıları ve dini bilgi birikimleri hakkında ipuçları aranmıştır.

Sonuçta Siirtli Arapların kullandıkları atasözlerinde inanç yapıları ve din kültürlerine dair önemli bilgiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, din, Kur'ân, tefsir, hadis, Siirt Arapçası, atasözü, Rıstâk, Tillo.

ABSTRACT

There is a strong relationship between language and culture. Because every society preserves its history and culture in its own language and transfers it to the future generations. The proverbs that have been formed in the historical process with a wide consensus and which protect the integrity of the language is one of the busiest elements of the system. As a matter of fact, the proverbs provide very important information about the religion, history and culture of a society, such as the findings of archaeological research.

The religious structure of a society is an important factor affecting its culture, thought structure, worldview and lifestyle, especially its language. In the same way, the language of a society, especially religion, is a natural expression of the culture and thought structure of that society. Therefore, it is prudent to examine the proverbs that are an important part of culture in order to learn about the values of society. Because in one aspect, proverbs are considered cultural biographies of societies.

When the proverbs used in Siirt Arabic dialect are examined carefully, it will be seen that the phenomenon of religion has an important influence on these literary crops. As a result of this influence, religious motifs such as the Qur'an, Hadith and Tafsir were extensively included in the proverbs in the dialect. When the proverbs are approached as a way of expressing cultures

in a succinctly manner, it will be possible to find the traces of all the elements that make up that culture in these literary products. Therefore, in this study, religious motifs in the proverbs of Arabic dialect, spoken by the Turkish citizens of Arabic origin living in the Siirt Center and Ristaq region, were discussed. Thus, the language of the beliefs structures of the Arabs living in this region has been tried to be revealed to the extent. In addition, based on the proverbs of the Siirt Arab faith structures and religious knowledge about the clues were sought.

As a result, the proverbs used by Siirt Arabs have found important information about faith structures and religious cultures.

Keywords: Language, religion, Qoran, tafsir, hadith, Siirt Arabic, proverbs, Ristak, Tillo.

Giriş

Birçok dilde olduğu gibi Arapçada da resmi dilin yanında halkın konuştuğu yerel lehçe ve ağızlar söz konusudur. Bu yöresel ağızların geneli “Ammice, halk Arapçası veya mahalli Arapça” şeklinde tarif edilmektedir. Arapçayı öğrenmek ve Arap toplumlarıyla iletişime geçmek isteyen kişinin mutlaka fasih Arapçanın yanında ilgili toplumun kullandığı lehçeyi de bilmesi gerekmektedir. Arap lehçeleri sadece Arap dünyasında değil, Anadolu topraklarında da asırlardır konuşulmaktadır. Günümüzde Türkiye'nin özellikle Suriye ve Irak sınırlarına yakın illerinde ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Arapçaya ait lehçeleri konuşan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgelerden göç edip özellikle İstanbul, Yalova, Bursa, İzmir gibi batı illerine göç eden çok sayıda Arap asıllı vatandaş bulunmaktadır. Arapçanın yoğun olarak konuşulduğu illerden birisi de Siirt'tir. Bu dili, il merkezi ile Rıstâk¹²⁶ bölgesi olarak bilinen Sînép (Çatılı köyü), Fîrsef (Dereyamaç köyü), Halenzé (Siirt'e bağlı Bağtepe mahallesi), Tôm (İkizbağlar köyü) ve Fîskén Doluharman köyü)'de yaşayan Arap asıllı veya sonradan Araplaşmış insanlar konuşmaktadır.

Siirt Arapçası, asırlar boyunca yazılı kültürden yoksun bir şekilde tamamen sözlü kültüre dayanarak varlığını sürdürmeyi başarmış olsa da bu süreçte hem ses hem yapı anlamında önemli birtakım değişimlere uğramıştır. Nitekim bölgede konuşulan Kürtçe, Türkçe ve Ermenice gibi dillerden oldukça etkilenmiş, bu dillerden pek çok ödünç ses, kelime ve yapı almıştır.¹²⁷ Bu diyalektin ele alınacağı söz konusu çalışmada Arap alfabesinin yanında Latin harfleri de kullanılmıştır. Ayrıca Arapçayı latinize ederken Latin alfabesine birtakım transkripsiyon işaretleri eklenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu çalışmada Siirt Arapça diyalekti için kullanılan alfabe ve transkripsiyon sisteminin ayrıntıları verilmiştir.

---

¹²⁶ Farsçadaki رسته kelimesinden Arapçaya geçmiş olan Rıstâq (رستق), sözlükte siyahlık esmerlik veya birbirine yakın yerleşim yerleri ve otlaklar anlamına gelmektedir. Bk. Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzur el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab (I-VI)*, thk. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullâh, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y.), III/1635,1640.

¹²⁷ Gabriel Bituna, *Morfo-Sintaxa Dialectului Arab Nord-Mesopotamian Din Siirt, Turcia*, (Bükreş: Bükreş Üniversitesi Yayınevi, 2016), 11-12.

Sesli harfler:

آ : Â/â, Ê/ê	ي : Î/î	ؤ : Ô/ô
ا : A/a, E/e	إ : I/i	أ : U/u

Sessiz harfler:

خ : H/h	ح : H/h	ج : C/c	ث : F/f	ت : T/t	ب : B/b	ء : ’
ص : S/s	ش : Ş/ş	س : S/s	ز : Z/z	ر : R/r	ذ : W/w	د : D/d
ق : K/k	ف : F/f	غ : Ğ/ğ	ع : ‘	ظ : W/w	ط : T7t	ض : W/w
ي : Y/y	و : V/v	ه : H/h	ن : N7n	م : M/m	ل : L/l	ك : K/k

İlave Edilen Harfler

چ : Ç/ç	گ : G/g	او : O/o	پ : P/p	ژ : J/j
---------	---------	----------	---------	---------

Bu yazım sisteminin yanı sıra Siirt Arapçasının ses yapısında, Latin alfabesinde bulunmayan é ve í gibi sesler de bulunmaktadır. Resmi Arapçada bulunmayan ve “gevrek e” diye tabir edilen (é) harfi, e ile i arasındaki imâleli sesi ifade eder. Örneğin *sené* (yıl), *kasabé* (ciğer) ve *şüşé* (şişe) gibi kelimelerin telaffuzunda görüldüğü gibi genellikle müenneslik te (è)’sinin karşılığı olarak kullanılır. Siirt Arapçasına has bir ses olan í harfi ise e, i ve u seslerinin karışımından çıkan bir ses olup genellikle resmi Arapçadaki i (kesra) sesinin değişime uğramasıyla oluşmuştur. Bu ses, Siirt Arapçasında oldukça fazla kullanılmaktadır. Örneğin *sítte* (altı), *míncél* (keser), *fítne* (fitne) gibi kelimelerde bu sesin kullanıldığı görülmektedir.¹²⁸

Atasözleri, bir toplumun örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini, dünyaya bakış açısını ve inanç yapısını yansıtan önemli verilerdir. Bu noktadan hareketle Siirt Arapçasında kullanılan atasözlerinde işlenen dini motifleri ele alan söz konusu çalışma, yöre halkının dil ve düşünce yapısına dair önemli bilgiler sunacağı gibi onların inanç yapılarına da ışık tutacaktır. Çalışmanın en önemli hedeflerinden birisi de bölgede konuşulan ve henüz bir yazılı sistemi olmadığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan söz konusu lehçenin en önemli dil varlıklarından olan atasözlerinin derlenerek kayıt altına alınmasını ve muhafaza edilmesini sağlamaktır. Son yıllarda özellikle yerli dilbilimci ve araştırmacıların Siirt Arapçasının sahip olduğu söz varlığını derlenme yönünde bir çabalarının olduğu görülmektedir. Ancak bu sözel kültürün oluşmasında katkı sağlayan ve şekillenmesinde rol oynayan parametrelerin de incelenmesi, sözün iz düşümü olan pek sosyal, siyasi ve dini yapıyla ilgili çok önemli ip uçları sunacaktır.

Bu çalışmada yapılan tespitler; Siirt Arapçasının konuşulduğu bölgede yapılan birebir mülakatlar,¹²⁹ saha araştırması ile yazılı ve görsel veriler ışığında toplanan verilerden oluşmaktadır. Yine çalışmanın konusu olan lehçenin araştırmacı tarafından biliniyor olması ve bölgenin çeşitli yerleşim yerlerinin dillerine hakim olması, bu konuda kendi deneyim ve birikiminden yararlanma imkanı sağlamıştır.

¹²⁸ Emin Cengiz, “Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi”, *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*, Ed. M. Nesim Doru, Ömer Bozkurt, (Ankara: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık, 2018), 713.

¹²⁹ Mülakat günü çekilen fotoğraf için ekler kısmında yer alan fotoğraflara bakınız.

Çalışmada ele alınan atasözleri, önce Siirt yöresinde söylendiği şekliyle ve Arapça harflerle verilecek, ardından çalışmanın başında gösterilen transkripsiyon sistemine göre latinize edilecek, daha sonra da Türkçe tercümelere ve ilgili açıklamalara yer verilecektir.

SIİRT ARAPÇASINDA ATASÖZLERİ

Atasözü; tarihi süreç içerisinde ataların gözlem, deneyim ve çıkarımları neticesinde elde ettikleri kanaatleri ve vardıkları sonuçları oldukça veciz bir üslupla ve genellikle öğüt verici bir niteliği olan, zamanla sözlü kültür içerisinde son şeklini alan ve kalıplaşarak asırlar boyunca aktarılan anonim türü sözlerdir.¹³⁰ Siirt merkez ve Rıstâk bölgesinde yaşayan Arapların sözlü kültür anlamında zengin bir dağarcıkları vardır. Siirtli Arapların sahip olduğu sözlü kültür ürünleri arasında hikaye, masal, bilmece, tekerleme, şarkı, türkü, ninni, mani, ağıt, kaside ve deyimler gibi çok çeşitli edebi unsurlardan söz etmek mümkündür. Ancak şüphesiz bunların başında atasözleri gelmektedir. Atasözleri toplumların dünyaya bakış açılarını ve inanç yapılarını yansıtan çok önemli ipuçları barındırmaktadır. Daha önemlisi de bu söz varlıklarının kendilerine has yapılarının olması ve asırlar boyunca bozulmadan bir kalıp halinde nesilden nesile aktarılmış olmalarıdır Zira bu sayede Siirt Arapçasının kelime hazinesi, karakteristik özelliği ve fonetik yapısı bozulmadan günümüze kadar gelebilmiştir.¹³¹

Aşağıda Siirt Arapçasının bu zengin hazinesinden dini tema içeren atasözleri ele alınacaktır.

1) الله يموتني أو يحييني كما دعرف دوستي أو نياراي / *Alla î mevvtunî û yîhyînî, kê da'rof dost û neyêrî* (Allah beni öldürüp diriltsin ki, dostumu ve düşmanımı tanıyayım).¹³² Bu ifade çevredeki insanların gerçek yüzünü tanımak için söylenmektedir. Zira insanoğlu bazen kendisine karşı sergilenen tavırlardan insanların gerçek yüzünü göremeyebilir. Dolayısıyla bu ifade ile insanların gerçek yüzünün görülmesi temenni edilmektedir. Bu atasözü, aynı zamanda bir dua üslubuyla söylenmiştir. Ayrıca bu ifadelerde ölüm ve dirilme gibi dini temaların işlendiği de görülmektedir.

Bu atasözünde dikkat çekici olan bir diğer husus Arapça olmayan *dost* (arkadaş) ve *neyêr* (düşman) kelimelerinin Arapça kurallara uyarlanarak dile adapte edilme çabasıdır. Bu iki kelimenin Arapça karşılıkları صدیق / *sadîk* (arkadaş) ve عَدُوٌّ / *'eduvv* (düşman) iken ilgili atasözünde Farsça ve Kürtçe kökenli kelimeler kullanılmıştır.¹³³ Ayrıca bu iki yabancı kelimeye nisbet yâ'sı, eklenerek Arapça dil kurallarına uyarlanmıştır. Doğrusu bu tür yabancı kelimeler Arapçaya o kadar uyum sağlıyor ki, bu dili konuşan insanlar bunların yabancı kelime olduklarını fark etmiyor bile.

2) الله يقفل باب أو يفتح باب / *Alla yîkfêl bêb û yîfteh bêb* (Allah bir kapıyı kapatır, bir kapıyı açar.): Zor durumda olan insanları teselli etmek için söylenen bu sözde her şeyin takdirinin Allah'a ait olduğu ve kötü günlerin geçici olduğu ifade edilmektedir. İşleri yolunda gitmeyen, bir çıkmaza giren kişinin karamsarlığa kapılmaması gerektiğini öğütlemektedir. Çünkü Allah rahmetini esirgemez. Zira bir ayeti kerimede yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ

¹³⁰ Bk. Ahmet Köklügiller, *Türkçe Edebiyat Sözlüğü*, (İstanbul: Hür Yayınevi, 1974), 15.

¹³¹ Emin Cengiz, "Siirt Arapçasının Korunmasında Sözlü Kültürün Rolü", *Artuklu Akademi*, C. 6, S. 1 (2019), s. 78.

¹³² Ayhan Mergen, *Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle*, (Siirt: Özel Basım, 2017), 17.

¹³³ Kelimelerin kökeni için bkz. Abdunnaîm Muhammed Hüsnî, *Kâmûs el-Fârisiyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrut 1982, s. 267,764.

﴿أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ﴾ “De ki; Ey kendi aleyhlerine aşırıya giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.”¹³⁴

3) الله يَحْتِي الْإِنجَاسَ أَفَارَ لِمَا فِي أَوْرَاسٍ / *Alla yihî incâs afar lé mê fi awrâs* (Allah erikleri dişleri olmayan ağza verir.): Bazı insanların beceriksizliklerinin yanında çok şanslı oluklarını ifade eden bir sözdür. Sahip oldukları imkanları değerlendiremeyen ve ellerine geçen fırsatlara kaçırarak kişiler için söylenir. Gençken iyi imkanlara sahip olmayıp yaşlandıktan sonra bazı fırsatlar yakalayan ancak bu defa da mevcut durumun bu fırsatları değerlendirme imkanı tanımadığı insanlar için söylenir.

4) الله كِلَ كَيْلَ قَالَتْ أَنَا مَعَكَ مَا كَيْلَ قَالَتْ نَمَّ دَسَبَ فِي فَمِكَ / *Alla kıl kıl kum enê me'ok, mê kıl kıl nem desıb fi fimmok (fi meble'ok)* (Allah kalk seninleyim demiş, yat ağzına dökeyim dememiştir.): Yüce Allah'ın çalışanlarla beraber olduğunu ifade eden bu söz, çalışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bu atasözünde tevekkülü yan gelip yatmak şeklinde anlayan insanların tavırları eleştirilmektedir.

5) الله مَوْ يَكْمِلُ عَلَى إِنْسَانٍ / *Alla môy kemmîle 'el insen* (Allah kimseye mükemmellik vermez.):¹³⁵ İnsanların hayatları boyunca mutlaka birtakım sorunlarla karşılaşacaklarını ifade eden bu söz, mükemmelliğin ancak Allah'a mahsus olduğuna vurgu yapmaktadır.

6) اِمْقَاصُ اللَّهِ أَوْىٰ مِنْ الْوَهْبِ / *Imkas Alla uvé min il-wehep* (Allah'ın makası altındandır.): Bu atasözü, toplum tarafından pek fazla benimsenmeyen kişilerin başına kötü bir şey geldiğinde “oh oldu, iyi oldu” anlamında kullanıldığı gibi mazlum veya sevilen kişilerin iyi bir konuma gelmesiyle de söylenir. Kısaca bu atasözünü Allah'ın adaletine ve her şeyi bir ölçü ve hikmetle takdir ettiğine vurgu yapılır.¹³⁶

Pek çok dilde altın, birçok işin kalitesini ve mükemmelliğini ifade etmek için kullanılan bir teşbih unsuru olmuştur. Örneğin Türkçede de “altın iğne” kaliteli bir terziliğe işaret ederken, “altın makas” da yetenekli bir berberi tasvir etmek için kullanılmaktadır. Söz konusu atasözünde yüce Allah'ın işleri ölçülü ve mükemmel bir şekilde taktir etmesi “altın makas” ile somutlaştırılmıştır. Kur'an'da yüce Allah'ın her şeyi bir ölçü ile yarattığını ifade eden bir ayet vardır: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِعَدَلٍ﴾ “Şüphesiz biz her şeyi belli bir ölçüye, düzene ve plana göre yarattık.”¹³⁷ Dolayısıyla Siirt Arapçasında kullanılan ilgili atasözünün bu ve benzeri Kur'ânî ifadelerden mülhem olduğu düşünülmektedir.

7) الله كِلَ عَرَفَ فِي الْحَيَّةِ إِشْنِيَه كَيْلَ حَتَّ إِجْرِي فِي جَوْفٍ / *Alla kıl 'arafîl-heyýe işniyé, kıl hat ícreye fi cevfe* (Allah yılanın ne olduğunu bilmiş ki, ayaklarını karnına koymuş.):¹³⁸ Geçimsiz insanların durumunu anlatmak için kullanılan bir atasözüdür. Bu tür insanların bazı işlerde başarısız olmasının veya önemli yerlere gelememesinin hikmeti yılan örneğiyle somutlaştırılmıştır. Zira yılanın da insanlara zarar vermemesi için Allah tarafından ayakları karnına çekilerek yerde süründürüldüğü düşünülmektedir. Her ne kadar İsrâilî olarak değerlendirilse de tefsirlerde yılanın bu şekilde bir cezaya çarptırıldığına dair rivayetler yer almaktadır.¹³⁹ Örneğin Endülüslü müfessir İbn Ebî Zemenîn (ö. 399/1008), ﴿فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا﴾

¹³⁴ Zümer 39/53.

¹³⁵ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 22.

¹³⁶ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 23,24.

¹³⁷ Kamer 54/49.

¹³⁸ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 27.

¹³⁹ Emin Cengiz, *Endülüslü Tefsirinde Filolojik Yaklaşımlar İbn Ebî Zemenîn Örneği*, Ed. İbrahim Baz ve Yaşar Acat, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Mardin 2018, s. 133,134.

“Bunun üzerine şeytan, onları buldukları yerden kaydırıp çıkardı.”¹⁴⁰ ayetinin tefsirinde şunları nakletmektedir: “Yahyâ dedi ki, bize, İblîs’in yılanı girip onlarla bu şekilde konuştuğu rivayet edildi. Allah, o âna kadar hayvanların en güzeli olan yılanı çirkinleştirdi ve ayaklarını karnına çekip yüz üstü süründürdü.”¹⁴¹ Aynı şekilde bu rivayetin eṭ-Ṭaberî (ö. 310/923) gibi rivayet tefsiri müellifleri tarafından da nakledildiği görülmektedir.¹⁴² Dolayısıyla Siirt Arapça diyalektindeki atasözlerinde bulunan bu tür ifadelerin tefsir kültüründeki rivayetlerle çok yakın olması dikkate değer bir husustur. Yine bu atasözündeki manaya paralel olarak kişinin başına gelen musibetlerin kendi amellerinin neticesi olduğunu beyan eden başka bir ayeti kerime daha vardır:

(وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ) “Başınıza gelen bir musibet, mutlaka ellerinizle yaptıklarınızdan dolaydır. Ki Allah, yaptıklarınızın çoğunu da affediyor.”¹⁴³

8) اِي شَيْلٍ فِي الْآيَةِ أَوْ اِي حَطَى فِي الْحَمْدِ / Î şîle fi-l êyé û î hıttâ fi-l hēmd (Ayetle alıp hamd ile koyuyor).¹⁴⁴ Kur’ân-ı Kerîm, İslam dininin kutsal kitabıdır. Müslümanlar Kur’ân’a büyük önem ve hürmet gösterirler. Öyle ki, Kur’ân’a abdestsiz dokunmaz onu besmele ile kaldırır, öpüp başlarına koyarlar. Siirtli Araplar da dini mukaddesata karşı oldukça hassas davranırlar. Bu davranışları atasözlerine de yansımıştır. Söz konusu atasözü, bir kişiye veya bir nesneye karşı gösterilen yoğun muhabbet ve saygıyı ifade etmek için kullanılır. Örneğin Türkçedeki “el bebek, gül bebek”¹⁴⁵ ifadesine yakın bir anlam taşımaktadır.

9) قِرْشٌ حَلَالٌ أَوْ لَا أَلْفٌ قِرْشٌ حَرَامٌ / Kırs̄ helêl û lê elf kırs̄ harâm (Haramdan bin kuruş olacağına helalden bir kuruş olsun.): Helal kazancın önemine vurgu yapılan bu atasözünde insanın bir kuruş helal parayı bin kuruş haram paraya tercih etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla toplumun helal ve harama karşı hassasiyetinin atasözlerine de yansıdığı açıkça görülmektedir.

10) بَابٌ شِقٌّ أَوْ بَابٌ لِقٍ بَابٌ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ / Bêb şıkk̄ û bêb lıkk̄, bêb selêmun ‘eleykum (Bir o kapı, bir bu kapı, diğer kapı selamün aleyküm):¹⁴⁶ Bu atasözü çok fazla dolaşan ve laf taşıyan insanlar için söylenir. Bu atasözünde de dini bir motif olan selamın lafzen yer aldığı görülmektedir.

11) رَاحَةُ الْمَجْنُونِ اللَّهُ اِي دَبَّرَ / Râhit il-mecnûn Alla î debbîre (Delinin rahatını Allah sağlar):¹⁴⁷ Bütün yaratılmışların olduğu gibi saf ve delilerin de rızkını ve ihtiyaçlarını Allah temin eder. Bu atasözünde yaratılan her canlının rızkının Allah tarafından gönderildiğine vurgu yapılmaktadır.¹⁴⁸ Kur’ân’da her canlının rızkının Allah’a ait olduğunu beyan eden ayetler vardır:

¹⁴⁰ Bakara 2/36.

¹⁴¹ İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Tefsîru İbn Ebî Zemenîn ve Huve Muhtasarı Tefsîri Yahyâ b. Sellâm (I-II)*, thk. Muhammed Hasan, Muhammed Hasan İsmail, Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 2003, I, 23.

¹⁴² Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Câmi’u’l-Beyân fi Te’vîli’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r-Risâle, 1. Basım, Beyrut 2000, I, 526.

¹⁴³ Şûrâ 42/30.

¹⁴⁴ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 44.

¹⁴⁵ Bkz. Yusuf Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1. Basım, Toroslu Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 180.

¹⁴⁶ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 57.

¹⁴⁷ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 86.

¹⁴⁸ Muhammed Tahir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, ed-Dâru’t-Tûnisiyye li’n-Neşr, Tunus 1984, XII/5.

(وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا) “Yeryüzünde rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur.”¹⁴⁹

(كَأَيُّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) “Nice canlı vardır ki rızkını taşımaz. Onu da sizi de Allah rızıklandırmaktadır. O duyardır, bilendir.”¹⁵⁰

12) حَارٌ فِي أَمْرِ دِينُو / Hêr fî amor dînû (Dininin emirlerinde sıkışıp kaldı.): Bazı durumlar karşısında ne yapacağını bilemeyen ve çok daralan kişiler için söylenen bir sözdür. Türkçedeki “aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık”¹⁵¹ atasözüne benzer bir mana içermektedir. Yani kişinin yapmak istedikleri ile dini emirlerin çatışması neticesinde ne yapacağını bilememesini ifade eder.

13) دَنَّبُ عَلَى جَنْبُ / Zenbu ‘elê cenbu (Günahı boynuna):¹⁵² Başkasından aldığı duyumun aktaran kişinin, anlatılanlarda olabilecek yalanları üstlenmediğini ifade etmek için kullanılır. Türkçede söylenen “ben söyleyenin yalancısıyım” veya “vebali boynuna”¹⁵³ ifadelerine benzer bir anlam taşımaktadır.

14) يَطْلُبُ الْخَيْرَ مِنْ أَحْمَارِ نَبِيِّ عَزِيرٍ / Yitlob il-heyır mín ihmâr nebî ‘Izeyr (Hayrı Üzeyir Peygamber’in merkebinden istiyor):¹⁵⁴ Bu atasözü, hayırsız, bencil ve kimseye faydası dokunmayan insanlar için kullanılır. Bu tür insanlardan fayda beklememek gerektiği ifade edilmektedir.

15) وَوَلَدَ الْحَلَالَ يَجِي فِي رَاسِ الْكَلَامِ / Veled il-helêl yicî fî râs il-kelem (helal çocuğu, lafın üstüne gelir.):¹⁵⁵ Bu atasözü, Türkçede kullanılan “İyi insan sözünün üstüne gelir”¹⁵⁶ atasözüne çok yakın bir mana ifade etmektedir. Bu atasözünde görüldüğü üzere iyi ve güzel şeyler, Siirt Arapça atasözlerinde dini bir ıstılah olan “helal” terimiyle anlatılmaktadır.

16) يَبْقَى مِنَ الْعِيدَيْنِ بَلَى غَدَا / Yibka mín il-‘ideyn belê gedê (İki bayramda yemeksiz kalmak): Siirt Arapçasında kullanılan bu atasözünde ifade edilen iki bayramdan kasıt; Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Bir işle yetinmeyip aynı anda birden fazla işle uğraşan insanların tamahkarlıklarına işaret eden bu atasözünde bu tür kişilerin her iki işten de yoksun kaldıkları anlatılmak istenmektedir. Görüldüğü üzere Siirt Arapçasında kullanılan atasözlerinde dini bayramlar bir motif olarak işlenmiştir.

17) الْإِنْسَانُ فِي كَلَامِ الْقَدِيمِ أَمِنْ يَغْلَطُ / İl-İnsên fî kelêm il-ğadîm imnê yığlot (İnsan, Kelêm-ı Kadîm’de bile yanlış yapar):¹⁵⁷ Bu atasözünde hatasız kulun olmadığı, insanların en dikkat ettikleri işlerinde bile hata yaptıkları anlatılmaktadır. Söz konusu atasözünde geçen “Kelâmu’l-Kadîm” ile Kur’ân-ı Kerîm kastedilmektedir.

¹⁴⁹ Hûd 11/6.

¹⁵⁰ Ankebût 29/60.

¹⁵¹ Bkz. Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 113.

¹⁵² Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 125.

¹⁵³ Bkz. Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 346.

¹⁵⁴ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 130-131.

¹⁵⁵ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 132.

¹⁵⁶ Bkz. Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 44.

¹⁵⁷ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 151.

18) چاغ لا يجي القدر يعمي البصر / Çêğ lê yîcî il-ğadar yî 'mî il-basar (Kader gelince gözler kör olur):¹⁵⁸ Bu atasözünde kaderin önüne geçmenin mümkün olmadığı, kişinin alın yazısında yazılanı mutlaka göreceği anlatılmak istenmektedir.

19) يَمْسِكُ رَوْحُ عَلَى وَضُو / Yîmsék rôhu 'el vawu (Kendini abdestli tutmak): Bu atasözü, bazı işlerde çok titizlenen ve kendisini olduğundan daha iyi göstermeye çalışan insanlar için söylenir. Sürekli abdestli dolaşan insanlar dini hassasiyetleri yoğun olan kimselerdir. Bu atasözünde de günlük hayattaki titizlik, abdeste karşı gösterilen hassasiyete benzetilmiştir.

20) لا جالو شي رَدُو عصي دم ربُو / Lé cêlû şî raddû, 'isî dem Rabbu (Kendisine geleni reddeden Allah'a karşı isyan etmiş olur.):¹⁵⁹ Bu atasözünde gelen hediyeyi reddetmenin karşı tarafı üzeceği, bunun da Allah'a isyan etmek kadar yanlış bir hareket olduğu ifade edilmektedir.

21) قَيَوْمِ الْقِيَامِ / Kayyôm il-kiyâmê (Kıyameti kopardı): Bu söz, bazı olayları son derece abartan kişiler için söylenir. Türkçedeki "Bir bardak suda fırtına koparmak"¹⁶⁰ deyimine yakın bir anlam taşımaktadır.

22) إنْ كَا أَطْشَا فِي الْإِكْتَابِ / İn kê atışsa fî l-iktêb (Eğer kitaplarda görsem):¹⁶¹ Bu söz inanılması güç olan bir durumla karşılaşıldığında söylenir. Siirt'te insanlar dini değerlere ve dini literatüre son derece saygı gösterirler. Herhangi bir mesele karşısında ihtilafa düştüklerinde dini kitaplara müracaat ederler. Aradıkları delilleri orada gördüklerinde ikna olurlar. Dini literatüre karşı bu hassasiyetleri, atasözlerinde bir tema olarak işlenmiştir.

23) لا لُو كِينِ مَا لُو دِينِ / Lé lû kîn mê lû dîn (Kini olanın dini olmaz):¹⁶² Bu atasözünde kin gütmenin din ile bağdaşmadığına vurgu yapılmaktadır. Birçok atasözünde olduğu gibi burada da kötü davranış ve özellikler din dışı eylemler olarak tasvir edilmiştir.

24) الْعَبْدُ لُو حِسَابِ رَبِّ لُو حِسَابِ / İl-'ebd lû hîsêb, Rab lû hîsêb (Kulun bir hesabı var, Rabbin başka bir hesabı.):¹⁶³ Bu atasözünde insanların işlerinin her zaman hesapladıkları gibi gitmediği anlatılmaktadır.

25) عِيدِ الْإِصْغِيرِ يَجِي قَبْلَ عِيدِ الْإِكْبِيرِ / 'Îd il-isğeyyêr yîcî kebêl 'îd il-îkbîr (Küçük bayram büyük bayramdan önce gelir.): Siirt'te Ramazan Bayramı üç gün olduğu için küçük bayram, Kurban Bayramı ise dört gün olduğu için büyük bayram olarak isimlendirilir. Bazı işlerde büyüklerin yapması gereken işleri küçükler yaptığında söylenir. Genellikle ağabey veya abladan önce küçük kardeşin evlenmesi karşısında bu atasözü kullanılır.

26) دُنْيَا فَنَى مَا فَيَا لَا فَرْحَا أَوْ لَا هَنَّا / Dınyıtı 'il-fene mê fiye lê farha û lê henê (Ölümlü dünya; ne sevinci var ne de huzuru.): Bu atasözünde dünyada her şeyin gelip geçici olduğu ve huzurun bulunmadığı vurgulanmaktadır. Dünyada kalıcı mutluluk olmadığı için bunun peşine düşmenin beyhude bir çaba olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁴

27) يَرْبِه لُو قَامَةَ الْأَصْحَابِ / Yîrbe lû kâmut il-ashâbê (Sahabe boyuna benziyor.):¹⁶⁵ Bu atasözü, oylu poslu ve yapılı bir fiziğe sahip olan erkekler için söylenir. Zira sahabelerin hem

¹⁵⁸ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 155.

¹⁵⁹ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 171.

¹⁶⁰ Bkz. Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 134.

¹⁶¹ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 177.

¹⁶² Emin Cengiz, "Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi", *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*, Ed. M. Nesim Doru, Ömer Bozkurt, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin 2018, s. 725.

¹⁶³ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 185.

¹⁶⁴ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 215-216.

¹⁶⁵ Mergen, *Atasözleri ve Deyimler*, 226.

madden hem manen mükemmel insanlar olduklarına inanılır. Bu atasözleriyle iyi bir fiziğe sahip olan insanların sahabeye benzetildiği anlaşılmaktadır.

28) يتوضأ في الحليب / *Yıtvawwa fil-helîb* (Sütle abdest alıyor.): Bu söz, gerçek kimliklerini saklamayı çok iyi bilen, gerçekte olmadıkları kadar iyi görünmeye çalışan insanlar için söylenir. Bu ifade ile çok dindar görünmeye çalışan bazı insanların gerçekte böyle olmadıklarına dikkat çekilmektedir.

29) ذكاتي شأ إبنی أو شأ بنتائی / *Zekâtî şê ibnî û şê benêtî* (Zekatım oğlum ve kızlarıma): Bu söz ile kişinin önce kendi akrabalarına yardım etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Siirt'te akrabalık bağları son derece güçlüdür. Dolayısıyla farz olan zekatın bile önce akrabalarından başlanarak dağıtılması yaygın bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

30) ظلّم لحق كرسي العرش / *Zılmü lihok kursil-'arş* (Zulmü arşın kürsüsüne kadar ulaştı): Bu söz, insanlara aşırı derecede zulüm ve eziyet eden kişiler için söylenmektedir. Bu zalimlerin zulümlerinin arşa kadar ulaştığı şeklindeki benzetme mübalağa sanatı içermektedir. Öte yandan bu zulmün artık devam etmeyeceği gayretullaha dokunduğu ve en kısa zamanda nihayete ereceği anlatılmak istemektedir.

Sonuç

Siirt Arapça diyalektini ayakta tutan en önemli unsur, sahip olduğu sözlü kültürüdür. Zira bir yazılı sisteme sahip olmayan bu dil, asırlardır şifahen nesilden nesile aktarılmıştır. Hiç şüphesiz sözlü kültürün en önemli ürünlerinden birisi de atasözleridir. Siirt Arapçası, atasözleri anlamında zengin bir söz varlığına sahiptir. Bu atasözleri, yöre halkının örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, dünya görüşlerini ve hayata bakış açılarını yansıttığı gibi onların inanç yapıları ile dini kültür ve birikimleri hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Bu çalışmada örnek sadedinde ele alınan atasözlerinde başta Kur'ân ve hadis kültürü olmak üzere Allah, peygamberler, sahabe, helal-haram, sevap-günah, abdest, zekat, arş, kürsü, kıyamet, ahiret inancı, diriliş, kader, rızık, tevekkül, selam ve dini bayramlar gibi pek çok dini motifin işlendiği görülmüştür. Buradan hareketle Siirtli Arapların güçlü bir inanç ve zengin bir dini kültür birikimine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu özelliklerinin dillerine ve sözlü kültürlerine de yansıdığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

Bituna, Gabriel, *Morfo-Sintaxa Dialectului Arab Nord-Mesopotamian Din Siirt, Turcia*, (Bükreş: Bükreş Üniversitesi Yayınevi, 2016).

Cengiz, Emin, "Siirt Arapçasının Korunmasında Sözlü Kültürün Rolü", *Artuklu Akademi*, C. 6, S. 1 (2019), s. 67-88.

....., "Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi", *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*, Ed. M. Nesim Doru, Ömer Bozkurt, (Ankara: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık, 2018), s. 711-727.

....., *Endülüs Tefsirinde Filolojik Yaklaşımlar İbn Ebî Zemenîn Örneği*, Ed. İbrahim Baz ve Yaşar Acat, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Mardin 2018.

Çotuksöken, Yusuf, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1. Basım, Toroslu Kitaplığı, İstanbul 2004.

eṭ-Ṭaberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, Beyrut 2000.

- Hüsni, Abdunna'im Muhammed, *Kâmûs el-Fârisiyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrut 1982.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr, Tunus 1984.
- İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Tefsîru İbn Ebî Zemenîn ve Huve Muhtasaru Tefsîri Yahyâ b. Sellâm (I-II)*, thk. Muhammed Hasan, Muhammed Hasan İsmail, Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 2003.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab (I-VI)*, thk. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullâh, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y.).
- Köklügiller, Ahmet, *Türkçe Edebiyat Sözlüğü*, (İstanbul: Hür Yayınevi, 1974).
- Mergen, Ayhan, *Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle*, (Siirt: Özel Basım, 2017).

Kaynak Kişiler:

Nasri CENGİZ (Doğum 1951 Siirt)

Cumhur KILIÇÇIOĞLU (Doğum 1938 Siirt)

M. Ali ARI (Doğum 1940? Siirt)

Ayhan MERGEN (Doğum 1957 Siirt)

Murat ERDAL (Doğum 1969 Siirt)

Nurettin KILIÇER (Doğum 1972 Siirt)

Tekin CENGİZ (Doğum 1986 İkizbağlar (Töm köyü)/Tillo)

Ferhan DEMİR (Doğum 1986 Fiskén)

Aslan KARAKAŞ (Doğum 1985 Siirt)

Mahfuz SALTAN (Doğum 1988 Sinép (Çatılı) köyü)

Mehmet Ali DURGUN (Doğum 1990 Tillo)

Turgut UYSAL (Doğum 1993 Firsêf (Dereyamaç) köyü)

(Mülakat Tarihi: 07.05.2019; Mülakat yeri: Kazimiye Medresesi Merkez/Siirt ve İkizbağlar Köyü Tillo/Siirt)

YAPILAN MÜLAKATLARIN FOTOĞRAFLARI:

Fotoğraf-1: 07.05.2019 tarihinde Siirt il merkezinde yer alan Kazimiye Medresesi'nde Siirt Arapçasını konuşan kişilerle yapılan mülakatın fotoğrafı.

Fotoğraf-2: 11.06.2018 tarihinde Siirt il merkezinde ikamet eden Arap asıllı Kemal TANTAR ile gerçekleştirilen mülakatın fotoğrafı.

Fotopraf-3: 13.07.2016 tarihinde Rıstâk bölgesinin önemli yerleşim yerlerinden olan İkizbağlar köyünde, çeşitli yaş gruplarından insanlarla köy kahvesinde gerçekleştirilen mülakatın fotoğrafı.